

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תרבות

ג ל י ו נ ר י ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים וארבע

מ"ס י"ד - ט"ו
י ש ש כ ר

ויחי (תשכ"ה)

יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמט ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד.

א. בראשית רבה צ"ח (י"ב):

"יששכר חמור גרם" - מה חמור זה גרמיו ברוריו, כך היה תלמודו של יששכר ברור לו. "וירא מנוחה כי טוב" - זו התורה, שנ' (משלי ד') "כי לקח טוב נתתי לכם"; "ואת הארץ כי נעמט" - זו התורה, שנ' (איוב י"א) "ארוכת מארץ מדה ורחבה מני ים"; "ויט שכמו לסבול" - עולה של תורה; "ויהי למס עובד" - אלן מאתים ראשי סנהדראות שהיו משכמו של יששכר.

ד"א: "יששכר חמור גרם" - מדבר בארצו. מה חמור זה נמוך מכאן ונמוך מכאן וגנוה באמצע, כך בקעה מכאן ובקעה מכאן והר באמצע. "רובץ בין המשפתיים" - אלו ב' בקעות: בקעת פסלון (ובהוצאת בראשית רבה של תיאודורו: "בקעת אכסלו" וכווננו לבקעת העיר כסלות למערב הר תבור הנזכרת ביהושע י"ט י"ח) ובקעת יזרעאל. "...ויט שכמו לסבול" - עולה של ארץ ישראל.

רש"י

ד"ה יששכר חמור גרם: חמור בעל עצמות, סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו למשאר כבוד.

ד"ה וירא מנוחה כי טוב: ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פרות ד"ה ויט שכמו לסבול: עול תורה ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד, לפסוק להם הוראות של תורה וסודרי עבוריו, שנ' (דה"י א' י"ב) "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים", מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם.

א 1) מה הביא את בעל המדרש לדרש פסוקנו כמדבר על התורה ולהוציא את המלים "מנוחה" "ארץ" ממשמעותם?

2) אם חיו מהם ראשי סנהדראות למה קראו "למס עובד" ונראה שהוא היפך כונת הפסוק?

3) מהי "עולה של ארץ ישראל" בסוף דברי המדרש?

אא 4) מה ראה רש"י להעדיף דברי המדרש הראשונים על תד"א, והלא לפי דברי רש"י עצמו אינו מביא אגדה "אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אפניו" (ע' רש"י בר' ג' ח').

רובץ בין המשפתיים

רש"י: כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רובץ לנוח, רובץ בין התחומין, בתחומי העיריות שהולך שם פרקמטיא.

רשב"ם: ד"ה יששכר חמור גרם: לא כזבולון, שהולך עם עוברי ים לסחורה, אלא עובד אדמתו יהיה, כחמור בעל אברים חזק, מצוי בין המשפתיים, תחומי העיר, לחרוש ולעבוד את האדמה, כדכתיב (ישע' ל"ב כ') "אשריכם זורעי על כל מיס משלחי רגל השור והחמור" לחרוש ולזרוע, וכן אמר משה: "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך".

רד"ק ד"ה יששכר חמור גרם: כמו חמור חזק בעל גרמים שרובץ תחת משאו כשירצה לנוח מעט ויקום עם משאו. וה"משפתיים" הם המסאות שנושא ואמר "משפתיים" לשון שנים, כי עורכים עליו שני משאות, אחד מימין ואחד משמאל, ודמתו הדמיון הזה, ר"ל כי תהיה ארצו טובה ויהעסק בעבודת ארצו, לא יצא למלחמה עם שאר השבטים אלא יתן מס למלך ישראל, שיגיחחו בארצו, וזהו שאמר "וירא מנוחה כי טוב".

תרכסים לבקעה: ד"ה יששכר חמור גרם: בעל עצמות דל בשר ורזה, המצונן הרבה משאר חמורים, שכלם מצוננים, ודל הבשר ביותר כן יששכר מצונן עצל, רובץ תמיד בין מקום שפיתת קדרות לחתמס, אוחב המנוחה כעצל סמאן לצאת למלחמה ובוחר תחתיו להיות למס עובד...

דרך הכתוב לגנות העצל בצנה, (משלי) "מסן עצל ידו בצלחת" הוא כלי בשול חסם, ואומר (משלי כ' ד') "מחורף עצל לא יחרוש" וכן (משלי כ"ו י"ד) "ועצל על מיטתו".

ואין לשרש "שפת" בעברי משמעות אחר אלא שימת קדירה על האש, (בני זעטצון) (יחז' כ"ד ג') "שפות חסיר שפות" וכן באלישע (מל' ב' ד') "שפות חסיר לבני הנביאים". ויאטר בדרך דמיון וצחות (ישעיה כ"ו י"ב) "תשפות שלום לנו" - תשים לנו קדירה על האש מלאה שלום, והרבה מצוי בדברי חז"ל.

ומקום השפיתת קורא בתהלים וביחזקאל "שפתים" (פייראשמעללע) (תהל' ס"ח י"ד) "אם תשכון בין שפתים" וחשך משחור פחמים תארכם "כנפי יונה" - ישראל "נחפה בכסף" - מזהירה ונחמה ככסף. וביחזקאל בבנין הבית אמר (יחזקאל מ' ס"ג) "והשפתים מופח אחד" - מקום בשול הזבחים. וכאן ובשירת דבורה קוראו "משפתיים".

שד"ל: ונראה שהכוונה במשפטים מחיצה של קנים ערוכים זה בצד זה שהכהמות כלואות שם. ואונקלוס (ואחריו רש"י רשב"ם) תרגמו "בין התחומים"... והרד"ק פירש (ע' לעיל) וזה שבוש...

- (1) היכן מסתיימת תמונת החמור לפי דעת הפרשנים במלת "גרם" או במלת "משפתים" - ר"ל: מי הרובץ?
- (2) נסה להכריע בין דעותיהם בהסתמך על פסוקים אחרים מפרקנו!
- (3) במה מסייע ישע' ל"ב ב' לדעת הרשב"ם?
- (4) במה שונה דעת בעל הרכסים לבקעה מדעת כל הפרשנים ולעיל והיכן מצא במקרא סיוע לפרושו?
- x (5) מהי חולשת פרושו של הרד"ק שבגללה אמר עליו שד"ל: "וזה שבוש"?

וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד

(1) **אונקלוס:** וחזא חולקא ארי טב וית ארעא ארי מעבדא פירין ויכבש מחוזי עממא וישיצי ית דריהון ויכבוש גבולות עממים ויגרש את יושביהם

ודמשתאבין בהון יהון לה לפלחין ומסקי מסיין והנשארים בהם יהיו לו לעבדים ולהעלות לו מסיים

- x (1) מה ראה אונקלוס לתרגם מנוחה - חולקא (חלק - נחלה)?
- xx (2) מה ראה לתרגם "ויט שכמו לסבול" - ויכבוש גבולות עממים?

(2) **בראשית רבה צ"ת (י"ב)**

"ויהי למס עובד" ר' אליעזר ר' שמואל בר נחמן: ר' אליעזר אומר: כל השבטים הניחו יתרות, ושבטו של יששכר לא הניח יתרות. ר' שמואל בר נחמן אומר: אף שבטו של יששכר הניח יתרות, אלא שהיו בעלי מסיים.

- xx (א) מה ההבדל ביניהם בתפישתם התחבירית את פסוקנו?
- xx (ב) על סמך איזה מקום במקרא אומר ר' אליעזר את דעתו?
- (ג) מי משניהם מסכים עם פרושו של אונקלוס?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, ירושלים - קרית משה

שאלות בטעמי המקרא **העורך: סיכאל פרלמן**

(א) בר' מ"ט ח' יהודה אתה יודוך אחיך

תרגום יובנתן: יהודה לך יודון כל אחיך

ראב"ע: יהודה אתה כשםך וכן יודוך אחיך (פירוש על ראב"ע: ר"ל כשמו כן הוא, וכן יאמרו עליו כן)

רשב"ם: ...לפי שגינה את חראשונים ובטל מלכות מראובן ופיזר שמעון ולוי אסר ליהודה: אבל אתה יתנו לך אחיך חוד מלכות...

שד"ל: אבל אתה, כלומר אינך כראובן שמעון ולוי.

האם אפשר ליישב את כל הפירושים הנ"ל עם פיסוק הטעמים?

(ב) מ"ט ג' ראובן בכרי אתה

מה טעם שהמלה "בכרי" מוטעמת מלעיל וכן בירמיהו ל"א ח'...כי-חיתתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא